

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-niemieckie/39358,Smierc-miasta-w-objektywie-niemieckich-lotnikow.html>

Fot. NAC

ARTYKUŁ

Śmierć miasta w obiektywie niemieckich lotników

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: KONRAD ŚLUSARSKI 27.03.2019

W archiwum IPN znajdują się dwie niezwykle klisze negatywowe. Są to reprodukcje zdjęć lotniczych ze zbiorów Narodowej Administracji Archiwów i Nagrań w College Park, przekazane w 1992 roku Głównej Komisji Badania

Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Jedna z nich zasługuje na szczególną uwagę.

Zdjęcia lotnicze jako źródło historyczne

II wojna światowa spowodowała wzrost znaczenia rozpoznania lotniczego. Stały postęp technologiczny skutkowało pojawianiem się coraz precyzyjniejszych urządzeń i materiałów do wykonywania zdjęć lotniczych, ich odczytu oraz interpretacji. Zdjęcia lotnicze pozwalały na bieżąco aktualizować mapy topograficzne, lokalizować nowe i znane już obiekty wojskowe i przemysłowe. Umożliwiało to także weryfikację informacji uzyskiwanych tradycyjnymi metodami wywiadowczymi, m.in. o ruchach wojsk, rejonach ich koncentracji czy nowym sprzęcie.

Rezultatem pracy rozpoznania lotniczego w latach 1939-1945 są miliony zdjęć wykonanych w zdecydowanej większości przez jednostki lotnictwa amerykańskiego, brytyjskiego i niemieckiego. Dotychczas fotografie lotnicze z lat wojny nie cieszyły się większym zainteresowaniem historyków. Było to w pewnym stopniu wynikiem ograniczonego dostępu do tych materiałów, które do lat siedemdziesiątych stanowiły cenne źródło dla wywiadów doby zimnej wojny. Utajnienie pozwalało zachować wyłączność na wiedzę wynikającą z tych fotografii, służących także jako materiał porównawczy pozwalający wykryć wszelkie inwestycje i zmiany poczynione przez przeciwnika.

Zdjęcie lotnicze wykonane przez samolot Luftwaffe znakomicie pokazuje powstańczę Warszawę z sierpnia 1944 roku

Dokumentacja fotograficzna niemieckiego lotnika

30 sierpnia 1944 roku o 15.16. Samolot Luftwaffe leciał po osi wschód-zachód. Na zegarze, w lewym dolnym rogu obrazu, widoczne są data i godzina, a także rozmazane dane pilota: stopień i nazwisko (Oberleutnant Theilig?). Fotografia ukazuje część Woli ograniczoną od zachodu ulicami Towarową, Przyokopową i fragmentem Karolkowej, od północy – Chłodną, od wschodu – Kominkową i Sosnową (niewidocznymi na obrazie), od południa – Alejami Jerozolimskimi. Na ulicach nie można dostrzec ludzi, co w części spowodowane jest znacznym oddaleniem obiektywu. Jedynie na kontrolowanej przez siły niemieckie ul. Chłodnej widać kilka samochodów i – prawdopodobnie – powozów konnych.

Dotychczas fotografie lotnicze z lat wojny nie cieszyły się większym zainteresowaniem historyków. Było to w pewnym stopniu wynikiem ograniczonego dostępu do tych materiałów, które do lat siedemdziesiątych stanowiły cenne źródło dla wywiadów doby zimnej wojny. Na zegarze, w lewym dolnym rogu obrazu, widoczne są data i godzina, a także rozmazane dane pilota: stopień i nazwisko (Oberleutnant Theilig?). Fotografia ukazuje część Woli ograniczoną od zachodu ulicami Towarową, Przyokopową i fragmentem Karolkowej, od północy – Chłodną, od wschodu – Kominkową i Sosnową (niewidocznymi na obrazie), od południa – Alejami Jerozolimskimi.

U góry zdjęcia po lewej znajduje się kompleks kolejowy z dworcem Warszawa Główna (dawny dworzec towarowy Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej) i przyległymi bocznkami wzdłuż ul. Towarowej i Kolejowej, sięgającymi łukiem aż do ul. Grzybowskiej. Zwracają uwagę dwie białe swastyki namalowane na dachu głównego budynku dworcowego. Zostały one wykonane przez Niemców najprawdopodobniej w celu zaznaczenia własnych pozycji przed pomyłkowym zbombardowaniem przez Luftwaffe. Mogły też być oznaczeniem punktu orientacyjnego dla własnego lotnictwa. Niedaleko końca bocznik, przy ul. Przyokopowej róg Grzybowskiej, widać budynek Elektrowni Tramwajowej, będący dziś siedzibą Muzeum Powstania

Warszawskiego.

Na rogu ul. Towarowej i Łuckiej stanął po wojnie – wyburzony niedawno – biurowiec RSW „Prasa – Książka – Ruch”, a później centrali Instytutu Pamięci Narodowej. Biegący obecnie w tym rejonie ciąg ul. Kasprzaka i Prostej z Rondem Daszyńskiego powstał dopiero po wojnie.

Prawy górny narożnik obrazu zajmuje fragment Woli między ul. Karolkową i ciągiem Towarowa-Okopowa, z zabudową wzdłuż ulic: Grzybowskiej, Krochmalnej, Wolskiej. Znajdujące się tam budynki zostały spalone w pierwszych dniach sierpnia 1944 roku, a mieszkańców Niemcy wymordowali w trakcie rzezi Woli lub wypędzili.

Niemal całą prawą połowę zdjęcia wypełnia zniszczona zabudowa na terenie wzdłuż ul. (od prawej) Chłodnej, Krochmalnej i Grzybowskiej po ciąg Łuckiej i Ceglanej. Obszar ten w latach 1940–1942 wchodził w skład warszawskiego getta (na południe od ul. Chłodnej znajdowało się tzw. małe getto). Budynki są tu wypalone i pozbawione dachów. Większość zabudowy najprawdopodobniej została spalona przez Niemców po zajęciu 7 sierpnia 1944 roku ciągu ul. Chłodnej i Elektoralnej. W rozwidleniu ul. Chłodnej widać kościół św. Karola Boromeusza. Poniżej znajdują się pl. Mirowski i zachodnia Hala Mirowska – miejsce masowych rozstrzeliwań cywilów dokonywanych przez jednostki niemieckie.

Centralny Dworzec Pocztowy (ul. Żelazna 21 róg Alej Jerozolimskich, vis-à-vis pl. Starynkiewicza), pomalowany jeszcze przed wybuchem Powstania w barwy maskujące, był ważną reductą oddziałów powstańczych. Częściowo odbudowany po wojnie, został wyburzony na przełomie lat 2006 i 2007.

Pośrodku obrazu, między Prostą i Łucką, widać kompleks Zakładów Norblinów przy ul. Żelaznej, a tuż obok – zabudowania dawnego browaru firmy Kijok i Spółka (ul. Żelazna 59/61 róg Grzybowskiej). Poniżej wyróżniają się wyburzone jeszcze w czasie okupacji kwartały: Żelazna-Prosta-Twarda-Pańska i Żelazna-Ceglana-Waliców-Prosta. Zachował się jedynie gmach dawnej Szkoły Handlowej Zgromadzenia Kupców miasta Warszawy (ul. Prosta 14 róg Waliców 2/4), ale i on nosi wyraźne ślady zniszczeń.

Po lewej na obrazie widać ciąg Alej Jerozolimskich na odcinku od pl. Zawiszy aż po rejon obecnego Dworca Centralnego, z biegnącym równolegle wykopem kolei średnicowej. Wyraźnie dominuje w tym rejonie Centralny Dworzec Pocztowy (ul. Żelazna 21 róg Alej Jerozolimskich, vis-à-vis pl. Starynkiewicza), pomalowany

jeszcze przed wybuchem Powstania w barwy maskujące. Był on ważną reductą oddziałów powstańczych. Częściowo odbudowany po wojnie, został wyburzony na przełomie lat 2006 i 2007. Cały kwartał zabudowy między ul. Towarową, Proszą i Alejami Jerozolimskimi znajdował się w momencie wykonania zdjęcia pod kontrolą powstańczą. Budynki są tu nienaruszone i zachowane w całości, z wyjątkiem pojedynczych miejsc będących najprawdopodobniej pozostałością gruzowisk po wyburzonych kamienicach zniszczonych we wrześniu 1939 roku. Zapewne w ten sposób powstał plac u zbiegu ul. Srebrnej, Miedzianej, Twardej i Chmielnej (w miejscu rozebranego narożnego budynku przy ul. Srebrnej 1 róg Twardej 68). Ulice w tym rejonie są przedzielone barykadami, zwłaszcza w rejonie Dworca Poczтового, na ul. Twardej, Siennej, Prostej i Łuckiej.

Dolna krawędź obrazu pokrywa się ze wschodnią pierzeją obecnej al. Jana Pawła II na odcinku od ul. Elektorальной do Alej Jerozolimskich, a więc z terenem zajmowanym obecnie przez Rondo ONZ (na miejscu budynków między Twardą i Pańską poniżej ul. Ciepłej) oraz Dworzec Centralny (obszar zasłonięty przez zegar) i centrum handlowe Złote Tarasy (w miejscu zabudowy na prawo od zegara do ul. Złotej).

Tekst pochodzi z numeru 7-8/2014 miesięcznika „Pamięć.pl”

COFNIJ SIĘ